

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Toponímia amiga de l'Hospitalet de Llobregat **Josep Moran Ocerinjauregui**

Catalan Review, Vol. XIII, number 1-2, (1999) p. 155-160

TOPONÍMIA ANTIGA DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI

INTRODUCCIÓ

El terme actual del municipi de l'Hospitalet de Llobregat, que limita sense solució de continuïtat urbana amb el de Barcelona, es basa en el terme antic de la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, tal com apareix descrit en l'acta de la consagració que féu d'aquesta església parroquial romànica, encara existent, l'any 1101 el bisbe de Barcelona i abat de Sant Cugat del Vallès, Berenguer Folc. Però posteriorment aquest terme primitiu ha patit diverses segregacions. La primera fou durant el segle XVI, quant una part de la zona més baixa, dita de Banyols, passà a formar part de la nova parròquia del Prat de Llobregat. A mitjan segle XIX una possessió gran anomenada la Torre Melina passà al terme de les Corts, amb què limitava, després integrat al de Barcelona. I ja en el segle XX hi ha hagut dues grans segregacions a favor de Barcelona en els dos extrems del terme de l'Hospitalet, és a dir per la part més alta, al peu de la muntanya de Sant Pere Màrtir (antigament puig d'Òssa), en la zona superior de l'actual avinguda Diagonal de Barcelona, i també per la part més baixa, l'antiga Marina, que ha passat a formar una àrea industrial dita de la Zona Franca. Així doncs, el terme actual comprèn la zona intermèdia elevada formada per terrasses argilenques dita el Samuntà (*sub-montano*), solcada per diversos torrents i rieres que davallen de la muntanya o del terme veí d'Esplugues de Llobregat, més una part del Pla de Llobregat, format pel delta del riu Llobregat.

Perpendicularment a aquestes rieres hi havia dues vies d'origen molt antic, existents molt probablement ja en època romana, que travessaven el terme, i que eren les que comunicaven la ciutat de Barcelona vers el sud i ponent de Catalunya. Una d'elles, la més important, corresponent al *documanus* de Barcino, partia de la Barcelona medieval pel portal de Sant Antoni, passava per la Creu Coberta (actual plaça d'Espanya de Barcelona) i per la carretera de la Bordeta travessava la riera blanca, entrant així en el terme de Provençana per l'actual barri de Santa Eulàlia, i continuava fins a l'Hospitalet, és a dir fins al centre administratiu actual del municipi, ja al límit amb el terme de Cornellà de Llobregat, vers on es dirigia aquesta via, avui encara existent amb els noms successius de carrer de Santa Eulàlia, de Prat de la Riba i carrer Major, la qual transcorre

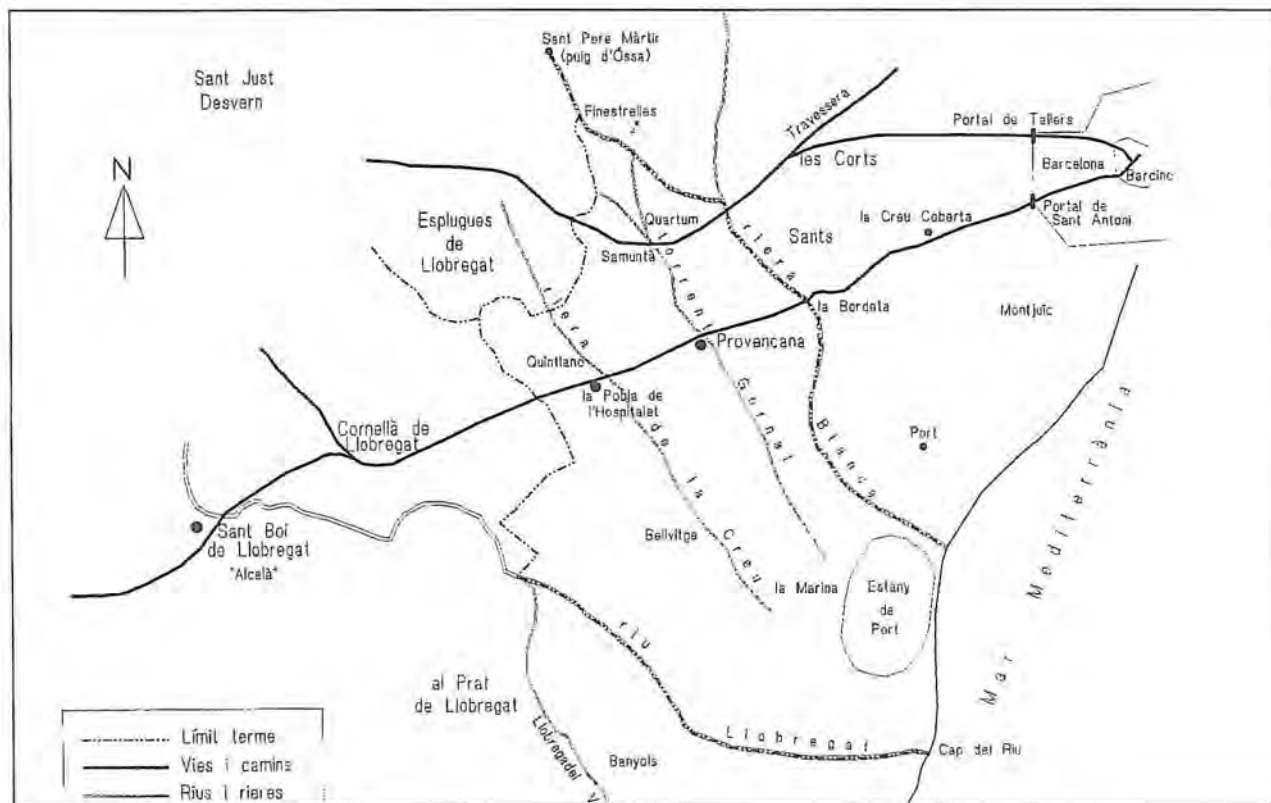
precisament al límit de les terres més elevades amb les del pla deltaic del Llobregat.

PROVENÇANA

Com hem dit, aquest és el nom amb què es va denominar durant l'edat mitjana tot el terme, centrat llavors en l'antiga parròquia dedicada a Santa Eulàlia de Mèrida. Aquest topònim, d'origen romà, ja es troba documentat l'any 908: *in termino de villa Provencana*; any 986: *Provinciana*. Posteriorment en la documentació en llatí apareix generalment sota la forma *Provinciana*, potser a causa d'una relació erudita, però errònia, amb el mot llatí *provincia*. Però, com ja va dir Paul Aebischer, l'origen es troba en un antropònim romà **Proventius*, format sobre *Provinus*, que com en el cas de *Provençy* a la Gàl·lia, devia ésser el nom del colonitzador romà que s'hi establí. Cal afegir que el fet que en aquest cas es trobi amb un sufix en forma femenina —*ana*— indueix a pensar que es tractava d'alguna *mansio* o *statio* a la vora de la via que hem esmentat; el centre d'aquest establiment es pot localitzar en l'actual casa parroquial, on s'han trobat nombroses restes romanes. És probable fins i tot que la parròquia actual dedicada a la màrtir de Mèrida (que tenia culte a Hispania des del període paleocristià) tingui el seu origen en la primitiva capella d'aquest establiment d'origen romà.

QUINTANO

Com hem dit, si continuem per la dita via arribarem a l'actual centre administratiu de l'Hospitalet, ja en el límit amb el terme de Cornellà. Aquest nom prové d'un petit hostel o alberg de pobres que devers el segle XI i a la vora d'aquesta via va fundar l'orde de l'Hospital (o de Sant Joan de Jerusalem) dins la seva possessió anomenada la Torre Blanca. En aquest lloc es formà una població dita al començament la Pobra de l'Hospitalet, que a partir del final de l'edat mitjana esdevingué el lloc més important del terme i on es traslladà la parròquia. Però en la documentació medieval més antiga de la Torre Blanca i del seu entorn apareix el nom anterior, també d'origen romà: *Qui[n]ciano* l'any 1065, *Quintiano* el 1085, pàssim. Aquest nom, que posteriorment va caure en desús i que en català devia ésser **Quinçà*, prové de *Quintius* o *Quincticus* segons Aebischer, que també era el nom del colonitzador romà, però el fet que es trobi en forma masculina —*anum* > —*à*— indueix a pensar que es tractava d'un *fundus* o *praedium*.

QUARTUM

Aquest topònim apareix documentat l'any 1076: *et in parrochia S. Eulalie de Provinciana vel in loco quem vocant Quartum* en el doc. 687 del Cartulari de Sant Cugat del Vallès. Encara que perdut posteriorment, sabem que aquest nom de lloc corresponia a l'actual vall del torrent Gornal (de *Warnald*, antropònim d'origen germànic), ja en el Samuntà, és a dir vers la part superior del terme. També devia ésser una *mansio* o *statio* situada a la vora d'una via a quatre milles de la ciutat, és a dir de Barcino, de la Barcelona romana.

Però aquesta via no era la que hem esmentat abans a propòsit de Provençana i *Quintiano*, sinó la que com a prolongació del *cardo*, partia del portal romà de la plaça Nova (i del de Tallers en la darrera muralla), confluint a les Corts, dins el Pla de Barcelona, amb la Travessera de les Corts; passada la riera Blanca entrava en el terme de Provençana per Collblanc i continuava (actual Travessera de Collblanc) fins a travessar el torrent Gornal, després es dirigia vers l'actual barri de Pubilla Cases (actual Antiga Travessera), i seguidament entrava en el terme d'Esplugues de Llobregat, on es dirigia vers Picalquers pel raval de Sant Mateu. Probablement el domini primitiu d'aquest establiment comprenia la part més alta, fins al coll de Finestrelles, al peu de Sant Pere Màrtir, del terme de Provençana, que limitava amb els de les Corts (avui integrat al de Barcelona) i d'Esplugues de Llobregat.

BELLVITGE

La toponímia d'origen romà que hem vist fins ara es troba situada en les terres més seques, encara que en fos al límit, però no trobem noms d'aquesta procedència en les terres més baixes i humides del pla deltaic inclosa la Marina litoral. Aquestes terres sovint eren inundades per la riuades del Llobregat fins a un període ben recent, en el nostre segle. Això feia que fossin bastant insalubres, sobretot les maresmes i estanyes litorals, com el de Port i la zona dita de Banyols, i que probablement romanguessin deshabitades, almenys de manera permanent, durant l'època romana.

Però arribada l'edat mitjana, en el període de repoblació posterior a la reconquesta carolíngia de Barcelona disposem de documentació que ens informa que aquestes terres baixes ja eren colonitzades. Així, segons J. Codina, sabem que l'any 995 una dona anomenada *Elo* (nom femení d'origen gòtic) i de sobrenom *Bonadona*, va vendre un camp de prat al lloc dit *Llobergadello villio* (= Llobregadell Vell, és a dir un braç antic del riu Llobregat en el seu delta), que limitava al nord amb

el rec d'*Amalvigia femina*, nom femení també d'origen gòtic, conegut a Catalunya durant el segle X.

Mig segle més tard, el 1057, els esposos *Gotmar* i *Orutia* van vendre el mas anomenat *Malvige*, en la parròquia de Provençana, amb la seva església o capella, per 30 unces d'or, quantitat important, que fa pensar que es tractava d'una propietat extensa, amb un rec propi; aquest nom de *Malvige* sens dubte correspon a l'*Amalvigia femina* del segle anterior, la qual devia ésser la colonitzadora de territori. Per aquest motiu el seu nom va passar a denominar aquest lloc, amb afèresi de la vocal inicial, fenomen habitual en la toponímia.

Posteriorment aquest nom de *Malvige* va ésser interpretat per etimologia popular com a 'mal viatge', i fou transformat en el seu antònim *Benvige* i *Bellvitge* en el segle XIII, que és el període en què es consolidà la devoció local de Santa Maria de Bellvitge en l'antiga capella del mas, que va esdevenir un santuari encara existent. Actualment aquest nom de Bellvitge denomina, a més del santuari, avui parròquia, una extensa barriada moderna i un hospital ben important de l'entorn de Barcelona.

CONCLUSIONS

L'antic terme de Provençana, avui de l'Hospitalet de Llobregat, és constituït almenys per tres establiments d'origen romà: Provençana, *Quartum* i *Quintano* situats a la vora d'antics camins, en la part més seca del terme. El fet que aquests topònims apareguin en la documentació medieval indica una certa continuïtat en el poblament en el pas de l'edat antiga a l'edat mitjana i més concretament en el gran trasbals que comportà la conquesta islàmica i la reconquesta carolíngia subsegüent. Aquesta continuïtat es va produir malgrat que en un primer temps, durant el segle IX, la frontera era ben pròxima, és a dir, en el mateix riu Llobregat, de manera que la primera població de l'altra riba, Sant Boi de Llobregat, va perdre el nom romà que devia tenir (puix que s'hi han trobat moltes restes d'aquest període) i va prendre el nom àrab d'Alcalà, després substituït pel nom de la parròquia, de dedicada a Sant Boi o Baldiri (*baudiliu*) di Nimes, advocació difosa ja en el període carolíngi.

Durant el segle X devia començar la colonització del pla deltaic, més humit; el nom d'una repobladora d'aquest segle *Amalvigia* ha perdurat en aquesta zona en la forma Bellvitge per etimologia popular. Al final de l'edat mitjana el centre vital del terme es traslladà a la Poble de l'Hospitalet, en l'antic lloc de *Quintiano*, propi del límit amb el terme de Cornellà de Llobregat.

Aquest policentrisme original i el fet que el centre modern s'hagi

traslladat a un extrem del terme ha originat que hi hagi una certa inconnexió entre els diversos nuclis de població que hi han anat sorgint recentment, malgrat que el terme es troba ara pràcticament urbanitzat del tot.

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI

UNIVERSITAT DE BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

REFERÈNCIES

- AEBISCHER, Paul. *Études de toponymie catalane*. Institut d'Estudis Catalans: Barcelona, 1926.
- CODINA, Jaume. *Els pagesos de Provençana (948-1807)*. Vol. I, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- COROMINES, Joan *et al.* *Onomasticon Cataloniae*. 9 vols. Barcelona: Curial.
- LÓPEZ I MULLOR, Albert. "Excavacions a l'ermita de la Mare de Déu de Bellvitge." *Identitats*, L'Hospitalet de Llobregat, 1988.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep. *Estudis d'onomàstica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- PAGÈS I PARETAS, Montserrat. *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- PONS I SALA, Jordi. "Propietats agràries d'itàlics a Catalunya: consideracions a l'entorn de les mansions de la Via Augusta que duen el sufix -ANA." *Pyrenae* 21 (1985): 129-39.
- SOLIAS I ARÍS, Josep M. "La romanització al Baix Llobregat." *La Sentiu. Quaderns de divulgació* 18 (1992).